

Makale Bilgisi: Atasoy, G. (2020). Türkçe Amaç Yantümcelerinin Derlem-temelli Eşyapı İncelemesi. DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 2, ss. 362-385.	Article Info: Atasoy, G. (2020). Corpus-based Collostructional Analysis of the Turkish Purpose Clauses. DEU Journal of Humanities, Volume: 7, Issue: 2, pp. 362-385.
Kategori: Araştırma Makalesi	Category: Research Article
Gönderildiği Tarih: 18.08.2020	Date Submitted: 18.08.2020
Kabul Edildiği Tarih: 16.09.2020	Date Accepted: 16.09.2020

TÜRKÇE AMAÇ YANTÜMCELERİNİN DERLEM-TEMELLİ EŞYAPI İNCELEMESİ¹

Gülsüm Atasoy*

ÖZ

Bu çalışmada Türkçe amaç tümcelerindeki sözcüklerin ve dilbilgisel yapıların keşiştiği öngörülerek bu yapılar bütüncül bir şekilde değerlendirilip ele alınacaktır. Bu çalışma kapsamlı bir araştırmanın küçük bir uygulamasıdır. Bu amaçla sondan çekimli bir dil olan Türkçe amaç anlatan kuruluşların eşyapı çözümlemesinin (Stefanowitch ve Gries, 2004) nasıl yapabileceğini görmek için derlemden veri alınarak küçük bir uygulama yapılmıştır. TUD (v3.0) yazılı metinlerinde *-mAk için*, *-mAsI için*, *-mAk üzere* kuruluşları sorgulanmış ve elde edilen eşdizim satırları incelenerek Türkçe amaç kuruluşlarının eşyapıları çözümlenmiştir. Bunun sonucu olarak, bu yapıların eşsözcüklerle (collexemes) güçlü bağlar kurduğu; bu sayede de bu yapıların eşdeğişkenler (covarying lexemes) aracılığıyla kendine özgü anlamsal bir eğilim gösterdiği; her bir kuruluşun anlam sınıfına göre gruplandırıldığında ayırıcı tipik bir anlam ortaya koyduğu gözlemlenmiştir. Burada gözlenen düzenlilikler Türkçede amaç kuruluşlarının kültürün oluşturduğu amaç edinme ilişkini sağlayan etkenlerin bir göstergesi olabilecekleri biçimde yorumlanabilir.

Anahtar Sözcükler: Amaç kuruluşları, eşyapı çözümlemesi, eşsözcük, eşdeğişken

CORPUS-BASED COLLOSTRUCTIONAL ANALYSIS OF THE TURKISH PURPOSE CLAUSES

ABSTRACT

A construction is any linguistic expression, no matter how concrete or abstract, that is directly associated with a particular meaning or function, and whose form or meaning cannot be compositionally derived. According to the collostructional method, it

¹ Bu çalışma İzmir Dilbilim Çevresi tarafından düzenlenen “Dilbilim Buluşmaları 14” bilimsel etkinliğinde sunulmuştur.

* Dr. Öğr. Üyesi, Toros Üniversitesi, gulsumatasoy@hotmail.com, ORCID:0000-0002-5931-4499

covers abstract syntactic structures like phrasal categories, argument structures, tense, aspect, mood, etc. Constructional approach views both lexicon and grammar as consisting of meaningful units, and hence of linguistic signs. In view of this, this study will analyse Turkish purpose constructions according to the collocation approach (Stefanowitch and Gries, 2004). The data is derived from TUD (v3.0) and the purpose constructions *-mAk için*, *-mAsI için*, *-mAk üzere* are analysed according to the collocation analyses approach. The analyses show that these constructions form strong correlations with the collexemes they appear with. Thus, their covarying lexemes also point that they have certain semantic tendencies. They display distinctive collexeme tendencies.

Keywords: purpose constructions, collocation analysis, collexeme, covarying collexeme

1. GİRİŞ

Amaç tümcesi belirteçlik tümcesinin bir türüdür. Buna göre, önce belirteçlik tümceleri genel olarak şu şekilde tanımlanabilir:

Belirteçlik tümcecisi, belirteç işlevi gören yantümcelerdir. Türkçede belirteçlik tümceleri çekimli (finite) ve çekimsiz (non-finite) olarak karşımıza çıkmaktadır (Göksel ve Kerslake, 2005). Çekimsiz olanlar çok sayıda bulunmakla birlikte yaygın olarak da kullanılmaktadırlar. Çekimli olanlar ise Farsçadan Türkçeye geçmiş olan *ki* kullanımlarıdır. Örneğin,

(1) Koca-sın-a düşün ol-malı [ki masa-sın-da o-nun üç tane resm-i var].

Çekimsiz belirteçlik tümceleri eyleme yantümce ekleriyle bağlanmaktadır ve kimi durumlarda tümcenin eylemi ilgeç veya ad tümcesiyle nitelenmektedir. Örneğin:

(2) [Masa-sın-da koca-sı-nın üç tane resm-i ol-duğ-un-a göre] on-a düşün olmalı. (Göksel ve Kerslake, 2005, s. 399)

Bu doğrultuda Türkçede amaç tümceleri aşağıdaki yapılarla ifade edilmektedir:

- (i) için ilgeci (örn. Senin *için* kek yaptım)
- (ii) uğruna ilgeci (örn. Bir hilal *uğruna* Yarab ne güneşler batıyor)
- (iii) çekimli belirteçlik yapıları *diye* ve *ki* ([Kışın üşü-me-ye-lim diye] kalorifer yaptırık.) Çantamı dolaba koydum [ki kimse al-ma-sın (diye)],
- (iv) çekimsiz belirteçlik *-mAk için*, *-mAsI için*, *-mAyA*, *-mAk üzere* yapılarıyla işaretlenmiş yantümceler (Göksel ve Kerslake, 2005).

Sözdizimsel olarak amaç tümceleri ise sözdizimsel birimlerin yerine göre betimlenmektedir. Bunların bazılarını aşağıda örneklendirebiliriz:

(i) -mAk ile kurulan belirteç tümcecığının açık özneleri yoktur. Bu kullanımlarda anlaşılan özne anatümccenin öznesinden farklı olduğu yapılar

(1) Çocuk, [dondurma al-mak için] biz-den para iste-di.

(2) Çocuđ-a [dondurma al-mak için] para ver-di-k.

(ii) -mAsI için ile kurulan belirteç tümcecığının öznesinin anatümccenin öznesinden farklı olduğu yapılar

(3) Çocuđ-a [dondurma al-ma-sı için] para ver-di-k.

(iii) -mAsI için ile kurulan belirteç tümcecığının öznesinin açık olduğu yapılar

(4) [Anne-m-in kışın üşü-me-me-si için] acaba ne yapabiliriz?

(iv) -mAk için amaç anlatan belirteç tümcecığının yönelim durum ekiyle çekimlendiği yapılar

(5) Ayşe [kızını görmey]-e gitti.

Amaç anlatan tümceler, anlamsal düzeyde ele alındığında anlambilimsel olarak sınıflandırılmaktadır.

(i) Anlaşma gösterir: -mAk üzere: en az iki taraf arasında uzlaşmış planlı bir anlaşma gösterir.

(6) [Tülin İstanbul'a gelince yeniden buluşmak üzere] ayrılmışlar o gün.

(ii) Amaç gösterir: -mAk için yan ve ana tümccenin öznesinin aynı olduğu durumlarda

(7) [Kışın üşü-me-mek için] kalorifer yaptırdık.

Bu dilbilimsel çözümlemelere rağmen amaç anlatan yapılar kullanımda belirsizlik yaratabilmektedir. Bu yüzden de bu gibi kullanımlar için amaç anlatan yapıların ayırıcı özellikleri özellikle betimlenmiştir.

(i) amaç yapıları özne ve özne olmayan sözcük arasında belirsizlik oluşturabilir:

(8) * O, kitabı kardeşim için eleştirmek üzere bana verdi.

* She gave the book to me for my brother to review it (Bach, 1982, s.35).

? kitabı eleştirecek kardeş mi?

? kitabı eleştirecek ben miyim?

(ii) Amaç yantümceleri zamanda geleceği işaret etmektedir (Aksan&Aksan, 2000; 2003).

(9) Kitabı kardeşime vermek için getirdim.

(iii) amaç anlatan yantümcelerin eylem seçimlerinde sınırlamaları vardır.

(10) a. *Eleştirmeye okuyorum ‘I read in order to review it’

b. Eleştirmek için okuyorum. (Bach, 1982).

Alanyazından da anlaşılacağı üzere Türkçe amaç tuncelerini açıklamak için bu tunceler birçok açıdan ve farklı dilbilimsel yöntemlerle ele alınmış ve betimlenmeye çalışılmıştır.

Bütün bu çözümlenmelere bakıldığında, amaç tuncelerindeki sözcüklerin ve dilbilgisinin birbirinden farklı nitel özellikleri olduğu düşünülerek ayrı incelenmektedir. Ancak bu çalışmada amaç tuncelerindeki sözcüklerinin ve dilbilgisel yapılarının kesiştiği öngörülerek bu yapılar bütüncül bir şekilde değerlendirilip ele alınacaktır.

Birinci bölümde eşyapı çözümlenmesi ve derlem dilbilimdeki veri inceleme yöntemlerine değinildikten sonra eşyapı çözümlenmesinin odağı betimlenecektir. İkinci bölümde araştırmanın deseni ve yöntemi açıklanacaktır. Üçüncü bölümde ise çalışmanın bulguları tartışılacak ve son bölümde elde edilen sonuçlar değerlendirilecektir.

2. Derlem-dilbilimdeki veri inceleme yöntemleri ve eşyapı çözümlenmesi

Bir dili sözlükçeleri (lexicon) ve dilbilgisi kuralları oluşturur. Dilde sözlükçe ve dilbilgisi birbirinden farklı nitel özellikleri olduğu düşünülerek ayrı incelenmektedir. Buna göre sözlükçeler sözcüksel birimlerden (lexical item) oluşurken, dilbilgisi soyut sözdizim kurallarından oluşur. Ancak eşyapı çözümlenmesine göre sözcüksel birimlerin ve dilbilgisel yapıların bir yerde kesiştiği varsayılmaktadır.

Eşyapı çözümlenmesi (collostructional analysis) bir derlem dilbilim çözümlenme yöntemidir. Buna göre; eşyapı çözümlenme yöntemi ile dilbilgisel yapılar bilişsel kuramına ve araçlarına dayanarak derlem dilbilim yaklaşımıyla incelenmekte bu sayede sayısal değerler aracılığıyla sözcüksel birimlerin söz konusu yapılarındaki dizi (slot) çekimleri belirlenebilmektedir. Diğer bir deyişle, eşyapı çözümlenmesi, eşdizim çözümlenmesinin (collocational analysis) dilbilgisel yapıdaki uzantısıdır. Dolayısıyla, bu çözümlenme yöntemi aracılığıyla sözcüklerin ve dilbilgisel yapıların oluşturduğu bağlar ve etkileşimleri incelenebilmektedir. Burada sözcük ve sözdizim ayrımı yapılmadan dilin dilsel işaretlerden oluştuğu düşünülerek

sözcükler ve dilbilgisi yapıları anlamlı bir bütün olarak ele alınıp incelenmektedir (Stefanowitch ve Gries, 2003).

2.1. Eşyapı Çözümlemesi

Derlem dilbilim alanında çalışan araştırmacıların temel olarak kullanmış oldukları veri inceleme yöntemleri aşağıda sunulmaktadır. Bu bağlamda çalışmayla ilişkilendirilen çözümleme yönteminin amacı ve ayırt edici özellikleri betimlenmiştir.

Eşdizim yöntemi (Collocation analysis): Sözcük boyutunda dilsel tercihleri doğrusal (linear) bir düzlemde ele alarak sözcüklerin diğer belli sözcüklerle bir arada görünme eğilimlerini (co-occurrence preference) ortaya koymaktadır (Sinclair, 2001; Baker, 2004).

Küme söz yöntemi (colligation analysis): Sözdizim boyutunda belirli sözcüklerin birlikte görüldükleri sözcük türleri arasındaki doğrusal düzlem eğilimlerini ortaya koymaktadır. (Biber, 1988; Hunston, 2001).

Dilbilgisel örüntü yöntemi (pattern grammar) (Hunston and Francis, 2000; Sinclair, 1991): Sözcükler ve dilbilgisinin birbiriyle ilişkili olduğunu, çok sözcüklü ifadelerin de burada önemli bir bağ oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre, sözcükler ve dilbilgisi dilsel işaretler olarak ilişki kurmaktadır. Bu yaklaşımı kullanan dilbilgisi modellerine örnek: Construction Grammar (kuruluş dilbilgisi), (Fillmore 1985, 1988; Kay & Fillmore 1999; Lakoff 1987; Goldberg 1995,1999), Emergent Grammar (Hopper 1987; Bybee 1998), Cognitive Grammar (bilişsel dilbilgisi) (Langacker 1987, 1991)) dilbilgisel örüntü (Demirhan, 2020) verilebilir.

Eşyapı çözümleme yöntemi (collostructional analysis), Stefanowitch ve Gries, 2003): sözcük ve dilbilgisini bir arada ele alıp derlem dilbilim yöntemiyle inceleyerek kurduğu ilişkileri daha açıklayıcı şekilde ortaya koymaktadır. Bu yöntemin amacı, dilbilgisel betimlemeyi yeterince artırmak ve dilbilim kuramlarına veri sağlamaktır. Bu yöntemin avantajları, dilbilgisel kuruluşların (grammatical constructions) anlamını betimlerken daha nesnel bir yaklaşım sağlamak; dilbilgisel yapının (grammatical structure) tercih ettiği belirli dizilerin hangi sözcük anlamı sınıfıyla ilişkide olduğunu ve bunun ölçüsünü belirlemektir.

Eşyapı çözümleme yönteminin kuramsal arkaplanı, Kuruluş Dilbilgisi (construction grammar) varsayımlarına (Lakoff, 1987; Goldberg, 1995) dayanmaktadır. Buna göre, bir kuruluş (construction), ne kadar soyut ya da somut olursa olsun belirli bir anlam ve işlevle doğrudan ilişkili bir dilsel ifadedir. Sözcük, biçim-anlam ilişkisiyle oluşmaktadır. Dilbilgisi soyut sözdizim kurallarıyla oluşmaktadır. Kuruluş yaklaşımına göre ise sözcükler ve dilbilgisi birbiriyle ilişkili anlamlı birimlerden oluşmaktadır.

Eşyapı çözümlemesi temelde üç ilişkiye bakmaktadır. Bu üç ilişkiyi şöyle özetleyebiliriz:

Eşsözcük çözümlemesi (collexeme analysis): Belirli bir kuruluş dizisinde başsözcüğün (lemma) çekim derecesini ölçmektedir.

Ayrırcı eşsözcük çözümlemesi (distinctive collexeme analysis): İşlevsel olarak aynı kuruluşlar arasından başsözcüğün belli bir kuruluşu diğer kuruluşu tercih etme derecesini ölçmektedir.

Eşdeğişken sözcük çözümlemesi (covarying collexeme analysis): Bir kuruluş dizisindeki başsözcüklerin aynı kuruluşun diğer dizisindeki başsözcüklere çekim derecesini ölçmektedir.

2.2. Eşyapı Çözümlemesinin Odağı

Bir derlem dilbilim yöntemi olarak eşyapı çözümlemesinde de sıklığın ayırt edici işlevi vardır. Eşyapı çözümlemesinde sözcüklerin ve kuruluşların sıklıklarına bakılmaktadır. Bu bir bakıma eşdizim istatistik türüyle aynıdır. Eşyapı çözümlemesi sayesinde sözcüklerin ve kuruluşların sadece gözlenen eşdizimlerinin ham sıklıklarına ulaşılmaz; sözcüklerin ve kuruluşların eşyapıdaki çekim derecesi hesaplanmaktadır. Bu çekim dereceleri p-değeri, fisher-yates kesin testi, log-olasılık gibi testler aracılığıyla hesaplanmaktadır. Diğer eşdizim istatistiklerinden farkı ise, sözcük-sözcük ilişkisi yerine, sözcük-kuruluş (sözdizim örüntüsünü (syntactic patterns)) ilişkisini ölçülmektedir (Stefanowitch ve Gries, 2003). Örneğin Stefanowitch ve Gries (2004b, s. 225)'in İngilizce "into" ettirgen kuruluşunu incelemişlerdir. Bu çalışmalarını aşağıda örnekleriyle birlikte özetlenmiştir:

- a. He *tricked* me into *employing* him.
'Onu işe aldırarak beni kandırdı.'
- b. His aim was to *force* the Government into *holding a plebiscite*.
'Amacı referandum yaptırmak için hükümeti kandırmaktı.'
- c. He had been *coerced and terrorized* into *absconding*.
'Kaçması için zorlandı ve korkutuldu.'

"Into-causative (ettirgen)" kuruluşunda iki yüklem (predicate) vardır. Ana eylem (neden ilişkisini kuran neden yüklemi (causative predicate)) ve *into* ile işaretlenen sonuç yüklemi (result predicate). Bu iki yüklem sistematik olarak eşdeğişkendirler. Stefanowitch ve Gries (2004b) özellikle İngilizce "into" ettirgen yapısında neden yüklemi ile sonuç yüklemi arasında kullanılan hep aynı sözcüklerin sıklıkla birbiriyle eşleştiğini, dolayısıyla, bu yapıda sıklıkla birbiriyle eşleşmelerinin anlamlı nedenleri gösterdiğini belirtmektedir. Bu eşleşmelerin iki neden göstergesi olabilir.

- 1) ettirgen yapı türüne bağlı bilişsel etki

2) olası neden-sonuç ilişkisi ve çerçeve bilgisine bağlı kültürel etki.

Özetlemek gerekirse, eşyapı çözümlemesi aracılığıyla eşleşmelerin ortaya konması sonucu, neden bu eşleşmelerin diğerlerine oranla sıklıkla tercih edildiğini; bunun bilişsel ve kültürel etkilerin yansımaları olabileceğinin varsayımıyla dil-kültür ilişkisini açıklamaya çalışmaktadır. Aslında bu yöntem yapıları ve dil kullanıcılarının sıklıkla kullanım eğilimlerini inceleyerek yapının kültüre yansımalarını betimlemeye çalışmaktadır. Diğer bir deyişle, o kültür o yapıyı kullanarak belirli anlambilimsel çerçevelere gönderimde bulunarak düşüncelerini ifade etme eğilimindedir. Örneğin, Stefanowitch ve Gries (2004b) araştırmalarının sonucunda İngilizce into ettirgen kuruluşunun HİLE (TRICKERY) ve İNANÇ (BELIEF) anlambilimsel çerçevelerini baskın olarak tetiklediğini öne sürmektedir. Dolayısıyla Into kuruluşu İngilizcede bu çerçevelerle baskın ilişki kurarak tipik ettirgen sonuç çerçevesine bağlı kültürel bir bilgiyi yansıttığını savunmaktadırlar.

3. Araştırma Deseni ve Yöntemi

Bu çalışmanın iki temel amacı vardır. Öncelikli olarak sondan çekimli bir dil olarak Türkçenin eşyapı çözümlemesinin nasıl yapılabileceği, ne gibi durumlarla ve zorluklarla karşılaşılacağını betimlemek çalışmanın temel amaçlarıdır. Bu betimleme yapılırken aşağıdaki noktalar dikkate alınacaktır:

- Derlem verisi kullanımlarıyla eşyapı yöntemini uygulamak,
- Bu yöntemin sondan çekimli bir dil olan Türkçe’de dilbilgisel bir yapıya (Türkçe amaç tümleçlerine) nasıl uygulandığını genel çerçevesiyle göstermek,
- Türkçe amaç anlatan dilbilgisel yapıların anlamını tanımlamak ve hangi belirli dizileri (slot) seçtiğini veya hangi belirli sözcük kümeleriyle sınırlı kaldığını belirlemek,
- Türkçe amaç tümcelerinin hem sözcüğün hem de dilbilgisinin belirlilik derecesiyle (specificity degree) çeşitli anlamlı birimlerin kaynağı olabileceğini göstermek.

Yukardaki amaçlara ulaşabilmek için bu çalışma amaç anlatan *-mAk için*, *-mAsI için*, *-mAk üzere* kuruluşlarının birlikte görüldüğü sözcüklerle kurduğu eşyapı ilişkisini konu edinmektedir ve özelde aşağıdaki araştırma sorularına cevap aramaktadır.

1. Bu kuruluşlar eşyapı çözümlemesi sonucunda eşsözcüklerle (collexemes) nasıl bağlar kurmaktadır?
2. Amaç anlatan bu kuruluşlar, eşdeğişkenler (covarying lexemes) aracılığıyla kendine özgü anlamsal bir eğilim göstermekte midir?

3. Her bir kuruluş anlamsal sınıfına göre gruplandırıldığında ayırt edici, tipik bir anlam ortaya koymakta mıdır?

Araştırma sorularını cevaplandırmak için TUD (v3.0) (Aksan vd., 2012) yazılı metinlerden *-mAk için*, *-mAsI için*, *-mAk üzere* kuruluşları sorgulanmış ve elde edilen eşdizim satırları incelenmiştir.

TUD'tan elde edilen verinin incelenebilmesi için %95 doğruluk %5 hata payına göre seçkisiz örneklem oluşturulmuş ve veriler bu örneklem üzerinden incelenmiştir. Veri AntConc (Anthony, 2019) yazılımıyla sorgulanmış ve loglikelihood hesaplama yöntemi ile hesaplanmıştır. Bir başka deyişle, eşleşmeleri en yüksek olasılığa göre hesaplanmıştır (Oakes, 1998; Baayen, 2008; Gries, 2009; Aksan&Demirhan, 2014). Sözcükler ve amaç tümceleri (*-mAk için*, *-mAsI için*, *-mAk üzere*) arasındaki ilişki gücünü belirlemek için derlem dilbilim yöntemiyle eşyapı çözümlemesi gerçekleştirilmiştir.

4. Bulgular ve Tartışma

Öncelikle derlemden çekilen veri üzerinden Türkçe amaç anlatan *-mAk için*, *-mAsI için*, *-mAk üzere* kuruluşlarının oluşturduğu eşyapı ilişkisini görebilmek için bu kuruluşların birlikte görüldüğü sözcükler tek tek incelenmiştir². Sonrasında ise, gözlenen sıklık değeri temel alınarak; her bir kuruluşun eşyapı çözümlemesindeki ayırt edici özelliklerini görebilmek için her kuruluştaki ilk 10 eşsözcüğünün anlam sınıfına bakılmıştır. Aşağıdaki tablolarda her kuruluşun ilk 10 eşsözcüğünün anlam sınıfı bulunmaktadır.

<i>-mAsI için</i>	En sık kullanılan ilk 10 eşsözcük		Anlam sınıfı
sırası	Eşsözcük	Sıklık	
1	olması	906	Katkısız eylem (light verb) ³
2	olabilmesi	488	Katkısız eylem

² Her bir amaç kuruluşunun sol1'e göre eşsözcük sıklık dağılımları ek olarak verilmiştir.

³ Bu çalışmada katkısız eylem olarak belirtilen 'et-, yap-, ol-' eylemlerinin dışındakiler arasında katkısız eylem olma derecesi çalışmanın bu aşamadaki amacı doğrultusunda göz ardı edilmiş; çalışmanın bu aşamasındaki uygulanabilirliği açısından eylemin eşdizimliliklerine odaklanarak genel bir sınıflandırma yapılmıştır. Dolayısıyla bu çalışmada katkısız eylem terimi eylemlerin "kendi başlarına duramayan ve adlarla birlikte kullanılmı" (Butt, 2004; Karimi-Doostan, 2005; Kearns, 2002; Uçar, 2008) ölçütü temel alınarak şemsiye bir terim olarak kullanılmıştır.

3	sağlanması (güvenliğin, istikrarın, barışın vb) ⁴	351	Katkısız eylem
4	edilmesi (kamufle, telafi)	329	Katkısız eylem
5	gelişmesi (sektörün, bitkinin, ticaretin vb)	301	Durum değişikliği eylemi
6	korunması (hakların, sağlığının, soğuktan, yağmurdan vb)	295	Muhafaza etme eylemi (keeping characteristic property)
7	etmesi (devam, yardım)	293	Katkısız eylem
8	yapılması (gereğinin, için)	287	Katkısız eylem
9	alınması (satın, geri, vb)	237	Katkısız eylem
10	gelmesi (hale, meydana vb)	231	Katkısız eylem

Tablo 1: -mAŞI için- ilk 10 eşsözcüğün anlamsal sınıfı tercihi

-mAŞI için	En sık kullanılan ilk 10 eşsözcük		Anlam sınıfı
sırası	Eşsözcük	Sıklık	
1	etmek (elde, ikna)	2981	Katkısız eylem
2	almak (satın, altına)	1836	Katkısız eylem
3	olmak	1836	Katkısız eylem
4	yapmak	1380	Katkısız eylem
5	sağlamak (uyum, güvenlik, geçim)	1245	Katkısız eylem
6	korumak (haklarını, çıkarlarını, kendini vb)	919	Muhafaza etme eylemi (keeping characteristic property)
7	vermek (karar, cevap vb)	918	Katkısız eylem
8	ulaşmak (hedefe, amaca vb)	872	Katkısız eylem

⁴ Eşsözcüğün öncesinde gözlenen sözcükler anlaşılır olması için parantez içerisinde verilmiştir.

9	önlemek (bunu, kaybını, -sorun- çıkmasını)	817	Muhafaza etme eylemi (keeping characteristic property)
10	anlamak (olduğunu, olmadığını vb)	795	Algı eylemi (perception verb)

Tablo 2: -mAk için ilk 10 eşsözcüğün anlamsal sınıf tercihi

-mAk üzere	En sık kullanılan ilk 10 eşsözcük		Anlam sınıfı
sırası	Eşsözcük	Sıklık	
1	olmak	8023	Amaç anlatmayan katkısız eylem
2	etmek (temin, devam)	483	Katkısız eylem
3	yapmak (görüşme, inceleme)	427	Katkısız eylem
4	gitmek (yer adı-yönelme durum ekiyle çekimlenmiş)	320	Yol eylemi (transfer verb)
5	kullanılmak (gemi olarak, yapımında)	305	Faaliyet eylemi
6	sağlamak (güvenliği, uygulanmasını vb)	260	Katkısız eylem
7	almak (ele, satın)	252	Katkısız eylem
8	vermek (karar, cevap)	245	Katkısız eylem
9	başlamak (x tarihten,- yer ve zaman DEN)	206	Amaç anlatmayan başlama eylemi (begin verbs)
10	Görüşmek (konuyu, ile)	187	Görüşme eylemi

Tablo 3: -mAk üzere ilk 10 eşsözcüğün anlamsal sınıf tercihi

Bu hesaplama amaç tümcesindeki eylem dizisinde (predicate slot) her sözcüğe uygulanmış ve eşyapıdaki bağın gücü belirlenmeye çalışılmıştır. Bu üç kuruluşun birlikte görüldüğü eşsözcüklerin anlamsal sınıfına bakıldığında neredeyse hepsinin katkısız eylemler olduğu görülmektedir. Ancak kullanımlarında özelleştikleri de gözlenmektedir. Amaç anlatan -mAsI için, -mAk için, -mAk üzere kuruluşlarının eşsözcük tercihleri aşağıdaki eğilimleri gösterdiği gözlenmiştir:

- *-mAsI için* diğer kuruluşlara oranla baskın şekilde eylem dizisindeki eşsözcük tercihlerinde ettirgen yapıyı tercih etme eğilimindedir.
- *-mAk için* kuruluşlarında diğer kuruluşlara oranla eylem dizisinde eşsözcük seçimlerinde çeşitlilik yüksektir
- *-mAk üzere* kuruluşları diğer kuruluşlara oranla eylem dizisinde eşsözcük seçimlerinde daha kısıtlı davranmaktadır.

Bu aşamadan sonra sıklıkları değerlendirilerek her üç kuruluşta da üst sıralarda ortaklaşan sözcükler belirlenmiştir. Aşağıdaki tabloda bu ortaklaşan eylemler alfabetik sıraya göre verilmiştir.

Ortaklaşan Eylemler	-mAsI için		-mAk için		-mAk üzere	
	Sıklık	Sıra	Sıklık	Sıra	Sıklık	Sıra
al-	179	18	1836	2	252	7
başla-	108	39	133	95	206	9
bulun-	116	34	130	99	132	13
et-	287	7	2981	1	483	2
gel-	231	9	170	75	107	18
ol-	906	1	1836	3	8023	1
ver-	142	29	918	7	245	8
yap-	163	21	1380	4	427	3

Tablo 4: Amaç tümceleriyile güçlü ilişki kuran eylem dizisindeki en sık ortaklaşan eşsözcükler

Tablodan da görüldüğü üzere, Türkçe amaç anlatan kuruluşların ortaklaşan eylemleri *olmak, başlamak, bulunmak, etmek, gelmek, olmak, vermek, yapmak*'tır.

4.1. Amaç kuruluşlarında *olmak* eşsözcük örneği

Amaç tümcelerindeki eylem dizisinde ortaklaşan eşsözcük olarak en sık *olmak* katkısız eyleminin belirgin bir biçimde kullanıldığı görülmüştür. Bu nedenle *olmak* katkısız eyleminin Türkçe amaç anlatan kuruluşlarda hangi eşsözcükleri tercih ettiği anlam ve kullanım açısından ayırt edici özellikleri gösteren bir bilgi olabileceğinden, her bir amaç kuruluşu için *olmak* katkısız eyleminin eşsözcük tercihlerini görebilmek için ilk 10 sırada yer alan eşsözcük incelenmiştir. Aşağıdaki tabloda log-olasılık testine göre alınmış sıklık dağılımları ve eşsözcükleri yer almaktadır.

-mAsI için				-mAk için				-mAk üzere			
Total No. of Collocate Types: 145				Total No. of Collocate Types: 220				Total No. of Collocate Types: 1022			
#Total No. of Collocate Tokens: 581				#Total No. of Collocate Tokens: 1468				#Total No. of Collocate Tokens: 5577			
1	55	55	0	1	75	75	0	1	538	538	0
2	355.51543	18	başarılı	2	429.36923	75	emin	2	3691.17954	860	dahil
3	129.24015	21	mutlu	3	423.24463	93	yardımcı	3	3115.78463	90	başta
4	127.41626	20	yardımcı	4	402.78268	81	sahip	4	573.94445	7	geçerli
5	79.12484	8	sahip	5	392.39153	73	başarılı	5	412.52805	42	ve
6	63.43397	15	kolaylık	6	331.03959	57	mutlu	6	267.18461	39	dâhil
7	53.23917	4	sağlıklı	7	311.16153	46	engel	7	252.43199	40	mahsus
8	42.76891	18	gözlü	8	220.83354	28	sahibi	8	236.24428	11	hariç
9	41.66257	5	iyi	9	138.59206	24	destek	9	223.98433	45	bir
10	40.98988	8	sakin	10	119.27672	15	üye	10	211.20636	48	yardımcı
			kalıcı		90.89844		mani		183.38659		erkek

Tablo 5: *olmak* katkısız eyleminin amaç tümcelerindeki eşsözcük (collexeme) tercihleri

Bu kısımda olmak eyleminin amaç tümcelerindeki örnek satırları açıklayıcı olması için aşağıda verilmiştir:

(3)-mAsI için kuruluşlarının örnek satırları

- görüntülü efektler ile arttırabilir, sunumunuzun başarılı olması için bağlantılar oluşturabilir
- üçlü bir anne görünüşünün, âilemin mutlu olması için gerekli olduğunu düşünüyorum.
- zaten ev için harcıyordum ben. Bana yardımcı olması için birisini tutmak istemiştim
- sokakta yaşayan arkadaşımızın da bir eve sahip olması için çalışmalar yapacağım.
- ikilmeye başlandığı zamanlarda insanlara kolaylık olması için düğmeler sağa dikilmiştir.

(4)-mAk için kuruluşlarının örnek satırları

- uçacaktı birazdan. Hata yapmadı, ama emin olmak için bir daha saydı.
- gibi adanın bütün halkı İtalyanlara yardımcı olmak için adeta seferber olmuşlardı.
- olmak için beyninize ihtiyacınız var. Başarılı olmak için beyninize ihtiyacınız var.
- Evlendim artık mutlu olacağım. Elbette mutlu olmak için evlenilir. Aksini düşünen

- e) in Efendi vârisleri, eski mülklerine sahip **olmak için** açtıkları davayı kaybettiler.

(5)-mAk üzere kuruluşlarının örnek satırları

- a) İnsanlarda mevsimsel salgınlara yol açanları da dahil **olmak üzere** A tipi grip virüslerinin
- b) Türkiye'nin durumunu Fransa ve Almanya başta **olmak üzere** AB ülkelerine anlatmakta zorluk
- c) girdiğiniz bilgiyi, parolanızı hatırlamada yardımcı **olmak üzere** eposta adresinize gönderecektir
- d) gerçekleştireceği düşünsel eklemelerde yardımcı **olmak üzere** bilimsel metinlerde sık kullanılır.

Örneklerden de anlaşılacağı üzere *-mAsI için*, *-mAk için* kuruluşları belirgin olarak amaç işaretlerken *-mAk üzere* kuruluşunun temel işlevi amaç anlatmaktan çok baskın olarak gerçekleşmesi planlanan bir olayın odağını işaretlemektir. *olmak üzere* kuruluşunda amaç işaretleyen tek eşsözcük *yardımcı* eşsözcüğüdür. Bu da aslında bir hedef olan *yardımcı olmayı* işaretlediği için amaç anlatımını kazanmıştır. Bu nedenle, aşağıda baskın şekilde amaç işaretlemediği için *olmak üzereyi* dışarda tutarak *olması için* ve *olmak için* kuruluşlarının ortaklaşan ve farklılaşan eşsözcükleri incelenmiştir.

	Ortaklaşan eşsözcükler	Farklılaşan eşsözcükler
Olması için	Başarılı Mutlu Sahip Yardımcı	Kolaylık Sağlıklı Gözlü Sakin Kalıcı
Olmak için		Emin Engel Destek Mani Üye

Tablo 6: Amaç kuruluşlarında ortaklaşan ve farklılaşan eşsözcükler

Bu eşleşmeler çerçeve anlambilime dayanan ve neyin amaç edildiğini gösteren kültüre özgü çerçeveleri gösterebilmektedir (Gries ve Stefanowitch, 2004a).

Buna göre sıklıkla eşyapı kuran ortaklaşan eşsözcükler arasında başarılı, mutlu, sahip (BENLİK ALGISI), yardımcı (DESTEK İLİŞKİSİ)

olmak/olması için Türkçe için neyin amaç edildiğini gösteren anlamsal çerçevenin (semantic frames) göstergesi olabilir.

Farklılaşan eşsözcükler ise her bir amaç kuruluşunun kendine özgü eğilimlerini göstermektedir:

- *olması için*: kolaylık (DESTEK İLİŞKİSİ), sağlıklı (SAĞLIK), gözlü (GÖRÜNÜŞ), sakin (MİZAÇ), kalıcı (ZAMAN) anlamsal çerçeveleri ifade etmektedir.
- *olmak için*: emin (ALGISAL AKIL YÜRÜTME “perceptual closure”), engel, mani (ENGEL İLİŞKİSİ), destek (DESTEK İLİŞKİSİ) anlamsal çerçeveleri ifade etmektedir.

Sonuç olarak amaç tümceleriyle güçlü ilişki kuran eylem dizisindeki en sık ortaklaşan eşsözcüklerin katkısız eylemler olduğu gözlenmektedir. Katkısız eylemin anlamı beraber görüldüğü tümlemeye (complementation) bağlı olduğu için eşyapılarda da katkısız eylemlerin eşdizimine bakılmalıdır. Ancak bu çalışmada kullanılan verinin büyüklüğünden ötürü amacımız amaç tümcelerinin *olmak* eşsözcüğü için anlam sınıflarını tek tek açıklamak değil, sadece farklı anlam ilişkileri kurduklarını göstermektir. Bu anlam ilişkileri sayesinde amaç tümcesindeki farklı eylemlerin farklı eğilimleri olduğu bulgulanmıştır. Aynı zamanda kuruluşun geçtiği metin türü de anlam seçiminde belirleyicidir. Örneğin, *-mAk üzere* ile amaç anlatan kuruluşlar haber ve bilimsel metinler gibi resmi söylemlerde diğer kuruluşlara oranla daha sık tercih edilmektedir.

4.2. Amaç kuruluşlarında eşdeğişken eşsözcük çözümlemesi (covarying collexeme analysis): *Bulunmak* örneği

Çalışmanın bu aşamasına kadar genel anlamda amaç kuruluşlarının hangi eşsözcükleri sıklıkla tercih ettikleri üzerinde durulmuştur. Ancak şimdiye kadar üzerinde durulan sonuçlara kıyasla daha özel bir konumda bulunan *bulunmak üzere*, *bulunmak için* ve *bulunması için* gibi amaç anlatan kuruluşların eşyapılarını ve birbirinden ayırt edici yönelimlerini görebilmek için eşdeğişken eşsözcük çözümlemesi yapılması gerektiği düşünülmüştür. Amaç anlatan eşyapıların eşsözcük 1 ve eşsözcük 2 olarak adlandırılan solundaki ve sağındaki eşsözcük tercihlerine bakarak bu eşsözcüklerin eşdeğişkenlik gösterip göstermediği incelenmiş ve nasıl bir eşyapı kurdukları bu bölümde betimlenmiştir. Eşyapılar çözümlenirken özellikle Türkçenin biçimsel özellikleri göz önünde bulundurulduğunda, eylem dizisini belirlemek ve derlem işleme yazılımları aracılığıyla sorgulamak kolay olmamaktadır. Özellikle “eşsözcük1-amaç kuruluşu-eşsözcük2” diziliminde eşsözcük2 sabit bir dizide olmadığı için dizileri incelemek ve eşyapılarını çözümlmek güçtür. Bu yüzden ilk aşamada amaç kuruluşlarında *bulunmak* eşsözcüğünü seçmemizdeki temel neden, derlem verisindeki sayısal dağılımın sıklık bakımından bu çalışmanın amacına göre daha kolay kontrol edilebilmesidir.

Eşsözcük 1	Bulunmak üzere Bulunmak için Bulunması için	Eşsözcük 2
------------	---	------------

Bu bağlamda, *bulunmak* sözcüğünün sözlük tanımının yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Çünkü tanımına göre her bir amaç kuruluşu farklı bir eşyapı oluşturabilir. Sözlük tanımı için Türk Dil Kurumu (TDK) ve Ötüken sözlük (ÖTS) (Çağbayır, 2017) tanımlarına bakılmıştır. TDK 3 tanım verirken ÖTS daha ayrıntılı bir tanımlama yaptığı için bu çalışmada ÖTS tanımlarından yararlanılmıştır. *Bulunmak* sözcüğünün tanımları şöyledir:

TDK- Bulunmak tanımı

1. nesnesiz Bulma işine konu olmak:
Yerde para bulundu.
2. -de Herhangi bir durumda olmak:
"Az sonra ikramda bulunmak için mutfaktan çıktığında, gençlerin avluda konuştuklarını gördü." - Ayşe Kulin
3. -de Bir yerde olmak:
"İçinde bulunduğumuz tarihte Osmanlı Devleti'nin temelleri çökmüş, ömrü tamam olmuştu." – Atatürk

ÖTS- Bulunmak tanımı

[bul-un-mak] edil. f.

1. Arama sonucu veya rastlantı olarak elde edilmek.
2. Ortaya çıkarılmak, keşfedilmek.
3. İcat edilmek.
4. Kanaate varılmak.
5. Sağlanmak, temin edilmek.
6. dönşl. (Bir yerde) olmak.
7. gçsz. f. (Yardımcı fiil) herhangi bir durumda olmak.

Bu tanımlara göre aşağıda her bir amaç kuruluşunun çözümlemesi yapılmış sonrasında ise eşyapıları tablolaştırılmıştır.

Sözlük tanımları	(1sol-1 sol) eşsözcükleri
1. Arama sonucu veya rastlantı olarak elde edilmek.	X
2. Ortaya çıkarılmak, keşfedilmek.	X
3. İcat edilmek.	X
4. Kanaate varılmak.	X
5. Sağlanmak, temin edilmek.	Katkıda (13) ⁵ , (görüş/fikir) alışverişinde (7), danışmalarda (3), önerilerde (2), tavsiyelerde(2)
6. dönşl. (Bir yerde) olmak.	x
7. geçsz. f. (Yardımcı fiil) herhangi bir durumda olmak.	Temaslarda (20), incelemelerde (15), incelemede (2), görüşmelerde (10), hazır (4), fedakarlıkta (2), faaliyetlerde (2), etkinliklerde (2), düzenlemelerde (2), çalışmalarda (2)

Tablo 7: *Bulunmak üzere* sözlük tanımları eşleşmesi

Tablodan da anlaşılacağı üzere *bulunmak üzere* kuruluşu sağlamak-temin etmek ve herhangi bir durumda olmak anlamlarıyla kullanıldığında amaç işaretlemektedir. *Bulunmak üzere* kuruluşunun sağlamak anlamıyla en sık *katkıda* eşsözcüğüyle (örn. katkıda bulunmak üzere) görünürken herhangi bir durumda olmak anlamıyla en sık *temaslarda* (örn. Temaslarda bulunmak üzere) eşsözcüğüyle görünmektedir. Aşağıda “eşsözcük1-bulunmak üzere-eşsözcük2” kuruluşu incelenerek amaç anlatan kullanımlarında *bulunmak üzere*'nin eşyapıları belirlenmiştir.

Eşyapıları	Örnek bağımlı dizin satırları
Temaslarda <i>-bulunmak üzere-</i> (zaman/yer) (yol eylemleri) gelmek/gitmek/ziyaret etmek	Büyükelçi Thomas Weston, Türk ve Rum liderlerle temaslarda bulunmak üzere bugün adanaya geliyor.
İncelemelerde <i>-bulunmak üzere-</i> (yer) yol eylemleri	görev yapan personel bu ayın 15'i ile 20'si arasında incelemelerde bulunmak üzere Afganistan'a gidecek" dedi.

⁵ Parantez içindeki sayılar derlemde görünme sıklıklarıdır.

Katkıda <i>-bulunmak üzere-</i> faaliyet eylemleri, yaratma eylemleri (faaliyet yap-, sivil merkezler kur-, sosyal amaçlara hizmet et- vb.)	Arıcılığın geliştirilmesine katkıda bulunmak üzere Merkez Arıcılık Araştırma Enstitüsü Kuruldu.
Görüşmelerde <i>-bulunmak üzere-</i> (zaman, yer) yol eylemleri	Filistin Başbakanı Mahmut Abbas, "Yol Haritası"nın uygulanması konusunda görüşmelerde bulunmak üzere bugün Kudüs'te biraraya gelecek.
Görüş alışverişinde <i>-bulunmak üzere-</i> (hedef kurum/kişi) iletişim eylemleri	Blair, konuyla ilgili görüş alışverişinde bulunmak üzere Erdoğan'ı aradı.
(etkinlik) hazır <i>-bulunmak üzere -</i> (etkinlik yeri) yol eylemleri	Galatasaray Üniversitesi'nin kuruluş anlaşmasının imza töreninde hazır bulunmak üzere liseye gitti
Önerilerde <i>-bulunmak üzere -</i> (kurum) yaratma eylemleri	program kontenjanlarının belirlenmesi gibi konularda Yükseköğretim Kuruluna önerilerde bulunmak üzere Öğretmen Yetiştirme Milli Komitesi kurulmuştur.

Tablo 8: *bulunmak üzere*'nin eşyapıları ve örnek bağımlı dizin satırları

Tablo (8)'de görüldüğü üzere eşsözcük1 *temaslarda* iken *bulunmak üzere* eşsözcük2 olarak temasın nasıl yapılacağını odaklayan (zaman/yer) (yol eylemleri) *gelmek/gitmek/ziyaret etmek* gibi eşsözcüklerle eşyapı kurmaktadır. *Katkıda* eşsözcüğüyle eşleştiğinde ise eşsözcük2 konumunda faaliyet eylemleri, yaratma eylemleri (*çalışmak, kurmak vb*) ile eşyapı kurduğu gözlenmektedir.

Aşağıda *bulunmak için* kuruluşunun tanım çözümlemesi yapıldıktan sonra ortaya çıkardığı eşyapılar listelenmiştir.

Sözlük tanımları	(1sol-1 sol) eşsözcükleri
1. Arama sonucu veya rastlantı olarak elde edilmek.	X
2. Ortaya çıkarılmak, keşfedilmek.	X
3. İcat edilmek.	X
4. Kanaate varılmak.	X

5. Sağlanmak, temin edilmek.	Katkıda (37), yardımda (4), destekte (2)
6. dönşl. (Bir yerde) olmak.	Orada (3)
7. gçsz. f. (Yardımcı fiil) herhangi bir durumda olmak.	Temaslarda (4), faaliyette (4), görüşmelerde (3), girişimlerde (3), şikayetinde (2), müdahalede (2), incelemelerde (2), girişimde (2),

Tablo 9: *Bulunmak için* sözlük tanımları eşleşmesi

Bulunmak için kuruluşu amaç anlatırken *bulunmak üzere* kuruluşunda olduğu gibi *sağlanmak, temin etmek* ve *herhangi bir durumda olmak* tanımlarıyla kullanıldığı gözlenmiştir. Diğer bir ayırt edici kullanım ise *bir yerde olmak* anlamıyla bir tek bu kuruluşla ve *orada* eşsözcüğüyle eşleşerek kullanılmıştır. *Bulunmak* üzerinden farkı ise *bulunmak için temin etmek* anlamıyla eşsözcük çeşitliliğindeki azlıktır. Bu anlamda sadece *katkıda, yardımda* ve *destekte* eşsözcükleriyle eşleşmiştir. *Herhangi bir durumda olmak* anlamıyla eşsözcük çeşitliliği gözlenirse de bu iki anlam arasından eşsözcük olarak en sık *katkıda* ile eşleştiği görülmektedir. Eşyapılar buradaki anlamları doğrultusunda oluşmaktadır.

Eşyapılar	Örnek bağımlı dizin satırları
Katkıda/yardımda/destekte - <i>bulunmak için</i> - faaliyet eylemleri, yaratma eylemleri (verbs of creation)	(BETAV), Bitlis dışında yaşayan Bitlisliler kente katkıda bulunmak için 1987'de kurdu. Onlara göre âyin güneşin doğmasına katkıda bulunmak için yapıyor olmalıdır.
Orada - <i>bulunmak için</i> - yol eylemleri	Hiç kimsenin sabahın o saatinde orada bulunmak için bir nedeni olamaz Elazığ Bölge Müdürü, işini gücünü bırakmış, orada bulunmak için taa Elazığ'dan kalkıp gelmiş
Mücadele/müdahale - <i>bulunmak için</i> - faaliyet eylemleri (action verbs)	girişim sırasında da Macaristan'a askeri müdahalede bulunmak için hazırlanmışlardır.
Temaslarda/görüşmelerde/incelemelerde - <i>bulunmak için</i> - nakil eylemleri (verbs of transfer), yol eylemleri	söylüyoruz. Aliyev "Hızlandırılım" diyor. Oğlunu temaslarda bulunmak için ABD'ye göndermiş. O "

Tablo 10: *bulunmak için*in eşyapıları

Bulunmak için kuruluş eşyapılarına bakıldığında da hepsinde olduğu gibi eşsözcük1'in anlamı eşsözcük2'yi belirlemektedir. *Bulunmak için*, *bulunmak* üzerinden farklı eşyapılar oluşturmaktadır. Bu da her bir kuruluşun kendine özgü eğilimlerinin olduğunu göstermektedir. Örneğin, “Orada - *bulunmak için*- yol eylemleri” eşyapısında *orada* eşsözcüğüne bağlı olarak - *bulunmak için*- *gelmek*, *gitmek* vb. gibi yol eylemleriyle eşleşme eğilimindedir.

Aşağıda *bulunması için* kuruluşunun amaç anlatan anlamları ve eşyapıları çözümlenmiştir:

Sözlük tanımları	(1sol-1 sol) eşsözcükleri
1. Arama sonucu veya rastlantı olarak elde edilmek.	Yerinin (6), kayıpların (3), askerinin (3), çocuğun (2), sandığın (2), plakanın (2), kızının (2), kişilerin (2)
2. Ortaya çıkarılmak, keşfedilmek.	x
3. İcat edilmek.	x
4. Kanaate varılmak.	x
5. Sağlanmak, temin edilmek.	Yardımda (2), Çözüm (13)
6. dönşl. (Bir yerde) olmak.	x
7. gçsz. f. (Yardımcı fiil) herhangi bir durumda olmak.	Uyanık (3), (gözetim) altında (2), davranışta (2)

Tablo 11: *Bulunması için* sözlük tanımları eşleşmesi

Bulunması için kuruluşunun da *sağlanmak*, *temin edilmek* ve *herhangi bir durumda olmak* anlamlarıyla amaç işaretlediği gözlenmektedir. Ancak ayırt edici bir özelliği ise sadece bu kuruluşun arama sonucu veya rastlantısal olarak elde edilmek anlamıyla kullanılmasıdır. Bu anlamla bu kuruluş hem eşsözcük çeşitliliği hem de sıklığı bakımından diğer anlamlara oranla fazladır. *Bulunmanın* üzerindeki iyelik ekinin bu anlamı tetiklediği gözlenmektedir. Aşağıda *bulunması için* kuruluşunun eşyapıları tablolaştırılmıştır:

Eşyapılar	Örnek bağımlı dizin satırları
Yerinin/kişilerin/nesnelerin - <i>bulunması için</i> -faaliyet eylemleri, başlama eylemleri	yapmış oldukları çalışmalarında plaka bölgesi yerinin bulunması için bulanık mantık yöntemini kullanmışlar. belirlenen bebeği bırakan kişi ya da kişilerin bulunması için araştırma başlattı.

Çözüm - <i>bulunması için</i> - iletişim eylemleri	çözüm için masaya oturdu. O çerçevede çözüm bulunması için müzakere yapmaktadır.
Yardımda - <i>bulunması için</i> -faaliyet eylemleri	Diğer Avrupa ülkelerinden daha fazla yardımda bulunması için ABD'ye yapılan baskılara rağmen Bush yönetiminin bu yönde yeterince hızlı davranmadığı görülüyor.
Uyanık - <i>bulunması için</i> - faaliyet eylemleri	zihnidir." "Milli bilincin ayakta kalabilmesi ve uyanık bulunması için dil ve tarih uğrunda çalışmaya mecburuz.

Tablo 12: *bulunması için*in eşyapıları

Bulunması için kuruluşunun ayırt edici kullanımına baktığımızda ise “Yerinin/kişilerin/nesnelerin -*bulunması için* -faaliyet eylemleri, başlama eylemleri” eşyapısı görülmektedir. Buna göre kayıp olan nesne/kişinin bulunması için aramak, bakmak vb. faaliyet eylemleri veya arama başlatmak gibi başlama eylemleriyle eşsözcük kurduğu görülmektedir.

Sonuç olarak, *bulunmak* eşsözcüğüyle amaç kuruluşlarının birlikte bazı kullanımlarda aynı yönelimi gösterebilir de her bir kuruluşun kendine özgü eğilimler gösterdiği gözlenmektedir. Örneğin, *bulunma* eşsözcüğü her üç kuruluşta da “*Sağlanma, temin etme*” ve “*durumunda olma*” tanımlarını işaretlemektedir. Ortaklaşan tanımları ve kullanım sıklıkları şöyle özetlenebilir:

“Sağlanmak, temin edilmek” tanımında eşsözcük tercihleri

bulunmak üzere: Katkıda (13), (görüş/fikir) alışverişinde (7), danışmalarda (3), önerilerde (2), tavsiyelerde(2)

bulunmak için: Katkıda (37), yardımda (4), destekte (2)

bulunması için: Yardımda (2), Çözüm (13)

“herhangi bir durumda olmak” tanımında eşsözcük tercihleri

bulunmak üzere: Temaslarda (20), incelemelerde (15), incelemede (2), görüşmelerde (10), hazır (4), fedakarlıkta (2), faaliyetlerde (2), etkinliklerde (2), düzenlemelerde (2), çalışmalarda (2)

bulunmak için: Temaslarda (4), faaliyette (4), görüşmelerde (3), girişimlerde (3), şikayetinde (2), müdahalede (2), incelemelerde (2), girişimde (2)

bulunması için: Uyanık (3), (gözetim) altında (2), davranışta (2)

Buna göre “Sağlanmak, temin edilmek” ve “herhangi bir durumda olmak” tanımlarında bu üç kuruluş arasından eşsözcük tercihinde en fazla çeşitliliği *bulunmak üzere* gösterirken en az çeşitliliği *bulunması için* göstermektedir. Bunların anlamsal eğilimleri de ayrıca dikkat çekmektedir.

Ayrılan tanımlar ve eşsözcük tercihleri de şu şekilde özetlenebilir:

“(Bir yerde) olmak.” tanımı

bulunmak için: Orada (3)

“Arama sonucu veya rastlantı olarak elde edilmek” tanımı

bulunması için: Yerinin (6), kayıpların (3), askerinin (3), çocuğun (2), sandığın (2), plakanın (2), kızının (2), kişilerin (2)

Sözlük tanımları arasından *bulunmak* eşsözcüğüyle amaç gösteren bu kuruluşların belirli bir anlamla ilişkilendiği gözlenmektedir. Bu durum, bu kuruluşların bu anlamlarla özelleştiğini gösterebilir.

Eşyapılar çözümlenirken özellikle Türkçenin biçimsel ve sözdizimsel özellikleri göz önünde bulundurulduğunda eylem dizisini belirlemek ve yazılımda sorgulamak kolay olmamaktadır. Özellikle “eşsözcük1-amaç kuruluşu-eşsözcük2” diziliminde *eşsözcük2* sabit bir dizide olmadığı için dizileri incelemek ve eşyapılarını çözümlenmek kolay olmamaktadır. Örneğin, *bulunmak için* amaç kuruluşunun eylem dizisi belirlemesini aşağıdaki örneklerle açıklanabilir.

a. çözüm **bulunması için** müzakere yapmaktadır.

Eşsözcük 1

Eşsözcük2

b. yardımda

bulunması için

ABD'ye yapılan baskılara rağmen Bush yönetiminin bu yönde yeterince hızlı davranmadığı görülüyor.

Eşsözcük 1

Eşsözcük2

a ve *b* örneklerinde *eşsözcük1* amaç kuruluşu *bulunması için* hemen solunda (a. Çözümde, b. Yardımda) şeklinde görünmektedir. Bunu derlem sorgu aracına sol1 araması yaparak sonuç getirebiliriz. Ancak amaç kuruluşundaki eşsözcük2 ögesini *a* örneğinde *bulunması için* kuruluşunun sağ1’inde görünürken *b* örneğinde *bulunması için* kuruluşundan sonra araya yantümceler girdiği için sırasındaki tutarlığı yakalayıp derlem sorgu aracında düzenli bir arama yapmak zordur. Dolayısıyla bu durumda araştırmacının

her bir bağımlı dizin satırını *eşşözcük2*'yi belirlemek için elle yapması gerekmektedir. Bu da araştırma için bir zorluk oluşturmaktadır.

5. SONUÇ

Kapsamlı bir araştırma olarak planlanan Türkçe amaç kuruluşlarının eşyapı çözümlemesinin bir bölümü olarak bu çalışmada bir uygulama yapılmıştır. Özellikle son ekli bir dil olan Türkçe amaç anlatan kuruluşların eşyapı çözümlemesinin nasıl yapabileceğini görmek için temsil yeterliliği olan derlemden veri alınmış ve çözümlemesi derlem dilbilim yöntemi kullanılarak yapılmıştır.

Bu uygulamanın sonunda, bu yapıların eşşözcüklerle (collexemes) güçlü bağlar kurduğunu; bu sayede de bu yapıların eşdeğişkenler (covarying lexemes) aracılığıyla kendine özgü anlamsal bir eğilim gösterdiğini, her bir kuruluşun anlamsal sınıfına göre gruplandırıldığında ayırıcı tipik bir anlam ortaya koyduğunu gözlemlemekteyiz.

Eşyapı çözümlemesi aracılığıyla (i) kuruluşların eşşözcükleri belirlenebilir (ii) kuruluşların ayırıcı eşşözcükleri belirlenebilir (iii) kuruluş içindeki farklı dizilerin eşdeğişken eşşözcük çözümlemesi yapılabilir.

Burada gözlenen düzenliliklerin Türkçe amaç kuruluşlarının oluşturulmasında ve şekillendirilmesinde olası neden-sonuç ilişkisi ve çerçeve bilgisine bağlı Türk kültürü etkisiyle ortaya çıkan amaç edinme ilişkisini gösterdiği varsayılmaktadır.

Gerçekleştirilen bu pilot çalışmanın devamında, eşyapı çözümlemesiyle Türkçede amaç kuruluşlarının eylem dizisindeki eşşözcükleri ve eşdeğişken eşşözcükleri belirlenerek gözlenen düzenlilikler betimlenecek ve çözümlemelerin geçerliliği artırılmaya çalışılacaktır. Türkçenin biçimsel özellikleri göz önünde bulundurulduğunda eylem dizisini belirlemek ve derlem araçlarında sorgulamak kolay olmamaktadır. Özellikle “eşşözcük1-amaç kuruluşu-eşşözcük2” diziliminde eşşözcük2 sabit bir dizide olmadığı için diziler genişletilerek ve inceleme kriterleri geliştirilerek incelemeler yapılacaktır. Bunun sonucunda bu yöntemin odağı kapsamında eşdeğişken eşşözcüklerin çözümlemesiyle Türkçe amaç kuruluşlarının dile yansımaları sonucu Türkçe amaç edinilen çerçeveler belirlendikten sonra bir kültürel gösterge olarak Türkçe neyin amaç edinildiği betimlenmeye çalışılacaktır.

KAYNAKÇA

- Aksan, M., ve Demirhan, U. U. (2017). -sA bile: Türkçede sözcüklerarası örüntüler. Makaroğlu, B., Bekar, İ. P. & Arıca-Akkök, E. (Ed.) *30. Ulusal dilbilim kurultayı bildirileri* (s. 43-50) içinde. Dilbilim Derneği Yayınları: Ankara.
- Aksan, Y., ve Demirhan, U. U. (2014). Türkçe ulusal derlemi (TUD) arayüz özellikleri: Tanıtım ve uygulama. S. N. Büyükkantarcıoğlu, I. Özyıldırım, E. Yarar, & E. Yağlı (Ed.), *27. Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri* (s. 280-290) içinde. Ankara: Türkiye
- Aksan, Y. vd. (2012). Construction of the Turkish National Corpus (TNC). *Proceedings of the eight international conference on language resources and evaluation (LREC 2012)*. Istanbul: Türkiye. Erişim Adresi: http://www.lrecconf.org/proceedings/lrec2012/pdf/991_Paper.pdf
- Aksan, Y., ve Aksan, M. (2003). Postpositions in Turkish: Adverbial use and aspectual properties. A. S. Özsoy ve diğerleri (Ed.). *Studies in Turkish Linguistics: Proceedings of the tenth international conference in Turkish linguistics, August 16-18, 2000* (s. 175-184) içinde. Istanbul: Boğaziçi University Press.
- Aksan, Y., ve Aksan, M. (2000). Üzere ilgecinin sözdizimsel ve anlambilimsel görünümleri. F. Ö. Ekmekçi ve diğerleri (Ed.). *XIV. Dilbilim kurultayı, 27-28 Nisan 2000: Bildirileri* (s. 85-93) içinde. Adana: Çukurova Üniversitesi Yayınevi.
- Anthony, L. (2019). AntConc (Version 3.5.8) [Computer Software]. Tokyo, Japan: Waseda University. Erişim Adresi: <https://www.laurenceanthony.net/software>
- Bach, E. (1982). Purpose clauses and control. P. Jacobson, G. K. Pullum (Ed.). *The nature of syntactic representation* içinde. Springer: Netherlands.
- Baker, P. (2004). Querying keywords: Questions of difference, frequency, and sense in keywords analysis. *Journal of English linguistics* 32(4), 346-359.
- Biber, D. (1988). *Variation across speech and writing*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Butt, M. (2004). The light verb jungle. G. Aygen, C. Bowerman & C. Quinn (Ed.) *Papers from the GSAS/Dudley House Workshop on light verbs Harvard Working Papers in Linguistics*. (s. 1-49) içinde. Cambridge.
- Çetintaş Yıldırım, F. (2004) *The syntactic and semantic analysis of the Turkish converbs*. (Unpublished M.A thesis). Sosyal Bilimler Enstitüsü. Mersin Üniversitesi.
- Demirhan, U. U. (2020). *Construction of corpus-based predicate argument structure dictionary of Turkish: A methodological study*. (Unpublished Ph. D. Thesis). Sosyal Bilimler Enstitüsü. Mersin Üniversitesi.
- Erguvanlı Taylan, E. (2015) *The phonology, and morphology of Turkish*. Boğaziçi University Press: İstanbul.

- Gries, S. Th., ve Stefanowitsch, A. (2004a). Extending collocation analysis: A corpus-based perspective on 'alternations'. *International journal of corpus linguistics*. 9(1), 97-129.
- Gries, S. Th. ve Stefanowitsch, A. (2004b). Co-varying collexemes in the inchoative. In M. Achard & S. Kemmer (Ed.). *Language, Culture, and Mind* (s. 225-36) içinde. Stanford, CA: CSLI.
- Göksel, A., ve Kerslake, C. (2005). *Turkish: a comprehensive grammar*. London: Routledge.
- Hunston, S. (2001). Colligation, lexis, pattern, and text. M. Scott & G. Thompson (Ed.). *Patterns of text: In honour of Michael Hoey* (s. 13-33) içinde. Amsterdam: John Benjamins.
- Karimi-Doostan, G. (2005). Light verbs and structural case. *Lingua* 115, 1737-1756.
- Kearns, K. (2002). Light verbs in English. Erişim tarihi: 27 Ağustos 2020. http adresi: <http://www.ling.canterbury.ac.nz/kate/lightverbs.pdf>
- Sinclair, J. Mc. H. (1991). *Corpus concordance collocation*. Oxford: Oxford University Press.
- Stefanowitsch, A., ve Gries, S. Th. (2005). Co-varying collexemes. *Corpus linguistics and linguistic theory*. 1 (1), 1-43.
- Stefanowitsch, A., ve Gries, S. Th. (2003). Collocations: Investigating the interaction between words and constructions. *International journal of corpus linguistics* 8 (2), 209-43.
- Uçar, A. (2008). Eylemde çokanlamlılık ve sözlük girdisi olarak katkısız eylemler [Polysemy and light verbs as dictionary entries]. Y. Aksan & M. Aksan (Ed.), *XXI. Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri 10-11 May 2007* (s. 137-145) içinde. Ankara: Şafak Matbaası